

Dejana B. Prnjat
Alfa univerzitet u Beogradu
Akademija umetnosti
Katedra za produkciju u umetnosti
i medijima

УДК 37.018.43:004

DIGITALNI MEDIJI I OBRAZOVANJE

Apstrakt: Mediji su oduvek imali veliki značaj u obrazovnom procesu, međutim, ni jedan se ne može meriti sa internetom, koji je izmenio način na koji se komunicira, na koji se razmišlja, na koji se živi i čiji se sadržaj svakog momenta značajno uvećava. Osnovni cilj rada je da prikaže i analizira mogućnosti primene interneta u obrazovanju, a posebna pažnja pridaje se jednom od najznačajnijih vidova alternativnog obrazovanja, učenju na daljinu, koje danas primenjuju mnogi univerziteti širom sveta. Kako je internet otvorio potpuno nove mogućnosti obrazovanja, a uz sve veću dostupnost pametnih uređaja, može se zaključiti da će se mogućnosti učenja na daljinu u kratkom roku drastično povećavati, kao i da će uskoro biti potrebno redefinisane samog pojma *obrazovanje*.

Ključne reči: digitalni mediji, internet, online kursevi, obrazovanje, otvoreni edukativni resursi.

DIGITALNO DOBA: OSVOJENE I IZGUBLJENE SLOBODE

Kada je američko Ministarstvo odbrane, u doba Hladnog rata, konstruisalo decentralizovanu komunikacionu mrežu, kao prevenciju prekida komunikacije u slučaju atomskog udara, nije ni slutilo da će samo nekoliko decenija kasnije ona postati dostupna širokim masama. Za mogućnost korišćenja otvorene platforme poznate kao *World Wide Web* zaslužna je grupa naučnika iz Evropskog centra za nuklearna istraživanja u Ženevi, na čelu sa Timotijem Bernersom Lijem (Todorović 2009: 59), koji su je pre skoro tri decenije ostavili na korišćenje svima i pokušali da je održe bez vlasnika (Brigs, Berk 2006: 413).

Tako su sa digitalnim medijima osvojene nezapamćene slobode koje se ogledaju ne samo u pristupu ogromnom broju medijskih sadržaja za sve koji su online, već i u mogućnosti svakog pojedinca da stvara, kopira i deli sa drugima najrazličitije informacije. Ova situacija otvorila je potrebu za redefinisanjem nekih pojmova poput autorskih prava i privatnosti, a svakako i problem kontrole protoka tolikog broja informacija (Makner 2005: 293). Čak i komunikacija mobilnim telefonima može biti velika pretnja nekom režimu, ako se sprovede na odgovarajući

način. Kastels navodi da je „korišćenje mobilnih telefona imalo (...) značajnu ulogu u pokretu Moć ljudi II (People Power II), što je dovelo do pada predsednika Estrade na Filipinima 2001. godine; u izboru korejskog predsednika Mu-Hjuna (Moo-Hyun) 2002. godine; u Narandžastoj revoluciji u Ukrajini 2005; u pokretu Los Foradijos, kojim je smenjen predsednik Gutierrez u Ekvadoru 2005; u pobuni na Tajlandu iz 2006...” (Kastels 2014: 405).

Osim najčešćeg vida zabrana, kojima se onemogućava objavljivanje nepoželjnih sadržaja i koje uspevaju da spreče najveći broj ljudi, ali ne i sve, postoji i kontrola koju vrše vlade i neke organizacije, a koje se ogledaju u korišćenju kompjuterskih programa za čuvanje, filtriranje i sortiranje podataka o svakom korisniku interneta, jer prilikom svakog izlaska na internet ostaju tragovi.

Pitanje zaštite dece i mladih od mogućih zloupotreba na internetu najčešće se svodi na njihovu zaštitu od propagandnih poruka, ali i na razmatranje smanjivanja šansi da oni stupe u neodgovarajuće kontakte (Livingstone 2003). Roditelji mogu u izvesnoj meri da imaju kontrolu nad njihovim ponašanjem na internetu, ali ne uvek, pa dete često otkriva svoje ime, godine, pol, zdravstveno stanje, preferencije, lokaciju i drugo. Jedan od načina da se deca i mladi donekle zaštite svakako podrazumeva medijsku pismenost, „skup gledišta koje u korišćenju medija kreativno primenjujemo da bismo protumačili značenje poruka koje primamo” (Poter 2011: 47). U isto vreme, medijska pismenost može da utiče i na zaštitu ličnosti od medijske zavisnosti (Džajls 2011: 29) kojoj smo svi podložni.

Rezultati obimnog istraživanja korišćenja interneta kod dece i mladih rađenog u Velikoj Britaniji pokazuju da, i pored toga što vlada daje novac za uvođenje interneta u škole, pre svega u funkciji obrazovanja, informalnog učenja i medijske pismenosti, deca i mladi ga najviše koriste kao sredstvo komunikacije (Livingstone, Bober 2004: 413–414).

I pored izuzetnih mogućnosti koje internet donosi, ne treba, međutim, zaboraviti da sam napredak tehnologije ne dovodi bezuslovno do značajnog unapređenja procesa učenja i da, ukoliko se ne koristi na adekvatan način, može ovaj proces i da uspori (Brandsford, Brown, Cocking 2000: 206).

UČENJE NA DALJINU

Pojava medija pre interneta, prvo nemog filma, a kasnije elektronskih medija, posebno radija i televizije, budili su nadu nekih da će, zahvaljujući njima, metode dotadašnjeg obrazovanja biti znatno unapređene. Ipak, iako se dosta eksperimentisalo, ni jedan od pomenutih medija nije se zadržao kao osnovno sredstvo učenja, osim, naravno, kada je reč o studentima koji proučavaju same medije, od njihove izrade do kreiranja i tumačenja medijskih sadržaja.

Prvi kursevi učenja na daljinu postojali su i pre interneta, takozvane dopisne škole, ali sa njegovom pojavom obrazovanje je postalo pristupačnije nego ikada. Posebno su značajni onlajn-kursevi koje nude univerziteti širom sveta, od kojih su mnogi i besplatni (Aparicio, Bacao, Oliveira 2016). Preduslov, međutim, za pohađanje onlajn-kurseva je digitalna pismenost, što je Eko ilustrativno objasnio na primeru korišćenja knjiga za učenje. Da bi se učenik osposobio da koristi knjige za učenje, ističe Eko, mora prvo da nauči slova, reči, razliku između priče i istorijske knjige itd. (Eko 1993: 96).

Kursevi na daljinu najčešće nude jednu od dve mogućnosti za studiranje, pa tako studenti mogu da se opredele da pohađaju onlajn-kurseve koji se odvijaju istovremeno sa nastavom koja se izvodi na tradicionalan način, a mogu i da izaberu kurseve, koji su po pravilu znatno kraći, koji dopuštaju studentima da sami odrede, u zavisnosti od svojih mogućnosti, kada i koliko će se posvetiti materijalima za učenje. Postoji i ponuda koja uključuje kombinovanu varijantu, u kojoj se deo nastave odvija onlajn, dok deo podrazumeva prisustvo, a verovatno najveći broj je onih koji se školuju na tradicionalan način, ali paralelno koriste i onlajn-kurseve. Ipak, neke oblasti nisu pokrivene učenjem na daljinu, jer zahtevaju praksu.

Kako se pokazalo da veći broj studenata koji pohađa onlajn-kurseve napušta studije u odnosu na one koji studiraju na tradicionalan način, univerziteti preduzimaju različite mere kojima bi se broj onih koji odustaju smanjio. Tako, oni pokušavaju da omoguće ovakvim studentima uključivanje u različite forume da bi mogli da komuniciraju sa svojim kolegama, čime se donekle ublažava problem izolovanosti, daju im neke zadatke kako bi ih motivisali na kontinuirano praćenje gradiva i slično. Primećeno je da je za uspeh studija na daljinu jedan od ključnih faktora sposobnost studenta da se samodisciplinuje i uradi zadatak, bez spoljne kontrole (Williams et al. 2004: 71).

Veliki broj onlajn-kurseva obezbeđuje i sertifikate, ali oni mogu biti veoma različiti po svojoj težini, od onih koji svedoče o pohađanju do onih koji su zasnovani na ozbiljnim testiranjima, pa stručnjaci upozoravaju da se ne smeju izjednačavati (Keevy et al. 2015: 114).

OTVORENI EDUKATIVNI RESURSI

Jedan od vidova učenja na daljinu omogućen je i korišćenjem otvorenih edukativnih resursa, koji mogu biti vrlo kvalitetni, pogotovo kada ih nude univerziteti. Ovi kursevi se mogu shvatiti i kao odgovor na pravo na obrazovanje koje je proklamovano još u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima iz 1948. godine i u kojoj se, pored preporuke da osnovno obrazovanje bude besplatno, navodi i da tehničko i stručno obrazovanje treba svima da bude dostupno (*The Universal Declaration of Human Rights* 1948). Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje,

nauku i kulturu potvrdila je svoj stav još mnogo puta – na Međunarodnoj konvenciji o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Bernskoj konvenciji o zaštiti književnih i umetničkih dela (1971), WIPO sporazumom o autorskim pravima (1996), Milenijumskom deklaracijom (2000), Dakarskim okvirom delovanja (2000), Deklaracijom o načelima Svetskog samita o informatičkom društvu (2003), Preporukom ove organizacije o korišćenju višejezičnosti i omogućavanju pristupa svima kibernetičkom prostoru (2003), Konvencijom o zaštiti i unapređenju raznolikosti istraživanja kulture (2005), Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom (2006) i Deklaracijom šest međunarodnih konferencija o obrazovanju odraslih (*Paris OER Declaration 2012*).

Na Forumu o otvorenim materijalima i softveru za obrazovne kurseve (2002) eksperti UNESCO-a su osmislili termin *otvoreni edukativni resursi* pod kojim podrazumevaju „materijale za nastavu, učenje i istraživanje na bilo kom medijumu... koji se nalaze u javnom domenu ili su objavljeni pod otvorenom licencom koja dozvoljava besplatan pristup, korišćenje, prilagođavanje i redistribuciju materijala od strane drugih lica sa ili bez ograničenja” (*Paris OER Declaration 2012: 1*).

Deset godina kasnije održan je i Svetski kongres o otvorenim edukativnim resursima u Parizu, a Pariskom deklaracijom, koja je uvažila sve prethodne deklaracije i smernice posvećene ovom pitanju, poput Deklaracije iz Kejptauna (2007), Dakarske deklaracije (2009), Smernica Komonvelta za obrazovanje i smernice UNESCO-a o otvorenim edukativnim sredstvima u visokom obrazovanju (2011), formulisano je deset preporuka za države i to:

1. da podstiču korišćenje otvorenih edukativnih resursa radi omogućavanja širim slojevima formalnog i neformalnog obrazovanja na svim nivoima, uvažavajući perspektivu doživotnog učenja;
2. da omogućavaju stvaranje okruženja za korišćenje informacionih i komunikacionih tehnologija putem razvijanja odgovarajuće infrastrukture, kao i unapređivanja medijske i informatičke pismenosti;
3. da ojačavaju razvoj strategija i politika ovakvog obrazovanja u okviru širih strategija za unapređenje obrazovanja;
4. da promovišu upotrebu otvorenih okvira licenciranja širom sveta poštujući istovremeno autorska prava;
5. da podržavaju izgradnju kapaciteta institucija, nastavnog kadra, da izrađuju kvalitetne materijale za otvoreno učenje uzimajući u obzir lokalne potrebe učenika;
6. da podstiču strateške veze sa otvorenim edukativnim resursima poput biblioteka, medija, unutarobrazovnih institucija i drugih, u cilju razmene materijala koji su objavljeni pod otvorenim licencama;
7. da ohrabruju razvoj i prilagođavanje ovakvih programa na raznim jezicima i u različitim kulturnim kontekstima;

8. da ohrabruju istraživanja vezana za pravljenje, korišćenje i evaluaciju ovakvih resursa;
9. da olakšavaju razvoj alata za pronalaženje, preuzimanje i deljenje otvorenih obrazovnih resursa;
10. da podstiču otvoreno licenciranje obrazovnih materijala koji su proizvedeni javnim sredstavima (*Paris OER Declaration 2012: 1–2*).

U praksi je sve više i pojedinaca koji se, da bi omogućili što veću dostupnost sadržaja koje su stvorili, odriču svojih autorskih prava i objavljuju svoj rad u javnom domenu.

ZAKLJUČAK

Sa pojavom *mreže svih mreža*, otvorene su mogućnosti za formalno i neformalno obrazovanje koje se ne mogu uporediti ni sa jednim ranijm vidom edukacije. Jedna od značajnih mogućnosti koju internet donosi je i onlajn-obrazovanje, koje ima i prednosti i mane u odnosu na tradicionalni vid školovanja.

Od prednosti su najočiglednije smanjenje troškova studiranja, dostupnost kurseva u celom svetu, a veoma je pogodno i što video-zapise predavanja učenici mogu više puta da pregledaju, što je posebno dragoceno za one koji uče na jeziku koji im nije maternji. Takođe, onlajn-kursevi podržavaju ideju doživotnog učenja, jer pojedinac može da odabere da pohađa samo one kurseve koji su mu potrebni u ovladavanju novim znanjima i veštinama potrebnim za posao.

Kada se govori o ključnim manama onlajn-učenja, kao najveći problem se obično ne navodi jezička barijera, neophodni preduslovi za pohađanje kurseva poput pristupačnosti kompjutera, poznavanja njegovog korišćenja i stabilne internet konekcije, već mogućnost da, s obzirom na to da učenik i učitelj mogu biti iz različitih sredina, oni mogu jedan o drugom da imaju značajne predrasude, koje potiču od različitih sistema vrednosti, različite veroispovesti itd.

Sudeći po brzini tehnološkog napretka u poslednjih par decenija i sve većoj cenovnoj pristupačnosti pametnih uređaja, kao i sve većem broju ponuda za formalno i neformalno obrazovanje na daljinu, možemo zaključiti da će se mogućnosti ovog vida učenja sve više razvijati, ali i da će u skoroj budućnosti i sam pojam *obrazovanja* morati da se redefiniše.

LITERATURA

- Brigs, Berk (2006): Asa Brigs, Piter Berk, *Društvena istorija medija*, Beograd: Clio.
Brigs, Kobli (2005): Adam Brigs, Pol Kobli, *Uvod u studije medija*, Beograd: Clio.
Kastels (2014): Manuel Kastels, *Moć komunikacija*, Beograd: Clio.

Makner (2005): Brajan Makner, Tehnologija – nove tehnologije i mediji, U: Brigs, Koblj (ur.), *Uvod u studije medija*, Beograd: Clio.

Poter (2011): Džeјms Poter, *Medijska pismenost*, Beograd: Clio.

Todorović (2009): Aleksandar Luj Todorović, *Umetnost i tehnologije komunikacija*, Beograd: Clio.

Džajls (2011): Dejvid Džajls, *Psihologija medija*, Beograd: Clio.

WEBOGRAFIJA

Aparicio, Bacao, Oliveira (2016): Manuela Aparicio, Fernando Bacao, Tiago Oliveira, An e-Learning Theoretical Framework, *Educational Technology & Society*, 19 (1), 292–307. Retrieved in January 2018 from http://www.ifets.info/journals/19_1/24.pdf.

Bransford, Brown, Cocking (2000): John D. Bransford, Ann L. Brown, Rodney R. Cocking, Technology to support learning, In: J. Bransford, A. Brown, R. R. Cocking (eds.), *How people learn: Brain, mind, experience*, Washington, DC: National Academies Press, 206–230. Retrieved in January 2018 from <https://www.colorado.edu/MCDB/LearningBiology/readings/How-people-learn.pdf>.

Eco (1993): Umberto Eco, Can Television Teach?, In: M. Alvarado, E. Buscombe, R. Collins (eds.), *The Screen Education Reader*, No 31, London: Palgrave, 95–107. Retrieved in January 2018 from https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-349-22426-5_7

Keevy, Chakroun (2015): James Keevy, Borhene Chakroun, *Level-setting and recognition of learning outcomes: The use of level descriptors in the twenty-first century*, Paris: UNESCO, 129–131. Retrieved in January 2018 from <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002428/242887e.pdf>.

Livingstone (2003): Sonia Livingstone, Children's Use of the Internet: Reflections on the Emerging Research, *New Media & Society*, Vol. 5, Issue 2, 147–166. Retrieved in January 2018 from <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1461444803005002001#articleCitation> Download-Container.

Livingstone, Bober (2004): Sonia Livingstone, Magdalena Bober, Taking up Online Opportunities? Children's Uses of the Internet for Education, Communication and Participation, *E-Learning and Digital Media*, Vol. 1, Issue 3, 395–419. Retrieved in January 2018 from <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.2304/elea.2004.1.3.5>.

UNESCO (1948): *Universal Declaration on Human Rights*. Retrieved in January 2018 from <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>.

UNESCO (2012): *Paris OER Declaration*. Retrieved in January 2018 from http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/Events/Paris%20OER%20Declaration_01.pdf.

Williams, Hellman (2004): Peter E. Williams, Chan M. Hellman, Differences in Self-Regulation for Online Learning between First and Second Generation College Students, *Research in Higher Education*, Vol. 45, No. 1, 71–82. Retrieved in January 2018 from <https://link.springer.com/article/10.1023/B:RIHE.0000010047.46814.78>.

Dejana B. Prnjat
Alpha University in Belgrade
Academy of Arts
Department for Art and Media Production

DIGITAL MEDIA AND EDUCATION

Summary: The media have always had a huge significance in educational process; however, none of them can be compared to the Internet, since it has changed the way people communicate, think and live and its content is constantly growing. The main goal of this paper is to present and analyze the possibilities of using the Internet in education, with special attention paid to one of the most important forms of alternative education, distance learning, which is nowadays being applied by many universities around the world.

Since the Internet has offered entirely new educational opportunities and the availability of smart devices is constantly increasing, it could be concluded that distance learning possibilities will drastically increase over a short period of time, so it seems that a redefinition of the core concept of education will be required very soon.

Key words: media, digital media, Internet, online courses, education, open educational resources.

